

BİZANS İMPARATORLUĞU'NDA EVLİLİK VE KADIN

Harun KORUNUR*

ÖZ

Kadınlar yaradılıştan günümüze hayatın içerisinde var olmuş, bazen kutsallaştırılmış bazen de cadı olarak görülmüş ve işkenceye uğramışlardır. Yaşam koşullarına bağlı olarak kimi zaman ön plana çıkmış kimi zaman da ikinci planda kalarak toplumdan soyutlanmışlardır. Pek çok imparatorlukta olduğu gibi Bizans imparatorluğunda da kadının yeri yadsınamaz. Bizans İmparatorluğu bin yılı aşkın bir süre varlığını devam ettiren önemli siyasî teşekküllerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uzun süre zarfında kadın algısı ve kadının toplum içindeki yeri değişim göstermiştir. Hıristiyanlık dininin ve örfi alışkanlıkların etkisiyle kadın toplumdaki yerini almıştır. Her dönem toplumun temel taşı olan kadınların Bizans İmparatorluğu'nda sosyal yaşam içerisindeki varlıkları, annelik vasıfları, eş olarak görevleri, evlilik gelenekleri araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bizans İmparatorluğu'nun uzun süren varlığı boyunca kadınlara bakışı ve onların toplum içerisinde ne şekilde konumlandırıldığı genel bir anlatı ile kaynaklara dayandırılarak ve yorumlanarak bazen de özel örnekler verilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın amacı Bizans toplumunda kadın algısı ve evliliğe bakış açısını irdeleyerek kadının Bizans tarihinde nasıl bir yere konumlandırıldığına ışık tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Evlilik, Bizans İmparatorluğu, Orta Çağ

MARRIAGE AND WOMEN IN THE BYZANTINE EMPIRE

ABSTRACT

Women have existed in life since creation until today, sometimes they were sanctified, sometimes they were seen as witches and were tortured. Depending on the living conditions, they have sometimes come to the forefront and sometimes remained in the background, isolated from society. As in many empires, the place of women in the Byzantine Empire is undeniable. The Byzantine Empire appears as one of the important political organizations that continued its existence for more than a thousand years. Throughout this long period, the perception of women and their position in society has undergone changes. With the influence of the Christian religion and customary practices, women have taken their place in society. The presence of women, who are the cornerstone and indispensable part of society in every era, in the social life of the Byzantine Empire, their motherhood qualities, their roles as spouses, and marriage traditions constitute the subject of our research. The Byzantine Empire's view of women throughout its long existence and how they were positioned in society has been tried to be explained in a general narrative, based on sources and interpreted, and sometimes by giving specific examples. The aim of this research is to shed light on how women were positioned in Byzantine history by examining the perception of women and their perspective on marriage in Byzantine society.

Keywords: Woman, Marriage, Byzantine Empire, Middle Ages

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 20.07.2023; Yayına Kabul Tarihi: 08.09.2023

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tunceli; ORCID: 0000-0001-8605-5456, E-Posta: harunkorunur@munzur.edu.tr

Giriş

Kadın algısı, tarihsel süreç içerisinde çağlar, toplumlar, coğrafyalar, kültürler bağlamında sürekli değişim göstermiştir. Tarih-coğrafya düzlemine baktığımızda toplumların kendilerine has kültürleri ve iktisadî yaşamları vardır. Dolayısıyla bu unsurlar toplumların sosyal, iktisadî ve askeri yaşamlarının kadının toplum içerisindeki konumunun belirlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Mesela 1991 yılında Don ve Tuna nehirleri arasındaki bölgede yapılan kazılar sonucu bulunan mezarlarda yaşları 16'dan 30 yaşına kadar olan 112 kadın mezarı bulunmuştur. Ukrayna'daki mezarlarda kadınlara ait süs eşyalarının yanında bronz mızrak ve ok ucu, savaş kemeri gibi eşyalara rastlanılmıştır (Guliaev, 2003, s. 114 vd.; Çam, 2015, s. 86). Bu bölgedeki kadınların yaşam koşulları sebebiyle savaşçı özellikler taşıdığını söyleyebiliriz. Kadınların toplumlara göre farklılaşan hakları bağlamında Mısır, Sümer ve Babiller örnekendirilebilir. Mısır'da ve Babiller'de kadınların boşanmalarında bir sakınca görülmezken, Sümerler kadına boşanma hakkı tanımamıştır (Khurt, 2009, s. 81; Kılıç, Duymuş, 2009, s. 34; Hakta-nır, 2010, s. 130). Kadınlar bazen kutsallaştırılmış bazen de kötülük yapmak amacıyla doğaüstü güçlere sahip bir varlık olarak tanımlanmış ve türlü işkenceler görmüşlerdir. Yapılan infazlar bazen günlerce devam etmiştir. Örneğin İspanya'da 29 kadının cadılık suçlamasıyla yakıldığı durumlar yaşanmıştır (Berkowitz, 2013, s. 144; Ülgen, 2018, s. 60). Dünya tarihinde önemli imparatorluklardan biri olan Bizans İmparatorluğu da kadınlara dönemsel olarak farklı yaklaşımlarda bulunmuştur. Özellikle dinin etkisi ve diğer milletler ile etkileşim kadının Bizans İmparatorluğu'ndaki konumunu belirlemiştir (Akdemir, 2018, s. 66). Zamana, şartlara bağlı olarak değişen durumlara rağmen Bizans'ın kadına yüklediği anlamlar belli başlı kalıpların pek de dışına çıkmaz halde görülmektedir. Bekâret, annelik, iyi bir eş, sadakat, çocukların bakımı, ev işlerinin idaresi gibi özellikler bu kalıbın içerisinde yer alır.

İlk Çağ'da Kadın

Tarih öncesi devirler ve eski çağlarda kadının statüsünde toplumlara göre farklılıklar görülmektedir. Bu durumun temel sebebi kadınlara yaklaşımın, toplumdan topluma değişiklik göstermesidir. Bu yaklaşım bağlamında ataerkil ve anaerkil toplumlar ortaya çıkmıştır. Genel manada Ataerkil toplumda kadına yüklenen misyon, doğurganlık, annelik ve iyi bir eş olma üzerine kuruludur (Çelebi, 2015, s.8). Bu tür toplumlarda, özellikle Yakındoğu'da, erkek hegemonyasına dayalı, kadının ikinci sınıf muamele gördüğü, sınırlı haklara sahip olduğu bir anlayış mevcuttur. Anaerkil toplumların ortak özelliği ise genellikle kadınların kutsallaştırılmasıdır. Bazı anaerkil toplumlarda ise kadın ve erkeğin eşit statüde olduğu görülmektedir (Çelebi, 2015, s. 8). Mısır, Antik Yunan ve Anadolu Uygarlıklarında kadının anneliği, eşliği ve doğurganlığı verimliliğinin kaynağı olarak görülmüş ve bu nedenle kadın, tabiatın sembolü olarak nitelendirilmiştir. Mısır medeniyetinde Isis ve Astarte, Antik Yunan medeniyetinde Afrodit, Demper, Artemis ve Anadolu uygarlıklarında Kybele isimli kadın tanrıçaların ortaya çıkması bu duruma örnektir. Ancak bu uygarlıklarda özellikle Antik Yunan ve Anadolu Uygarlığında kadın bir yandan tanrıçalaştırılırken diğer taraftan ikinci sınıf bir anlayışa maruz kalmıştır. Kadınlar, güçsüzlük ve zayıflığın sembolü olarak değerlendirilmişlerdir (Karaaslan, 2014, s. 161.; Akdemir, 2018, s. 43).

Asur İmparatorluğu dönemi kadın ve erkek hukuken eşit kurallara tabi durumda bulunuyordu. Ayrıca kadının bu dönemde ticarete aktif yer aldığını da söyleyebiliriz (Küçükbezi,

2011, s. 44). Bahsi geçen dönemlerde evlilikler tek eşlilik üzerine kuruluydu. Ancak çocuk olmama durumlarında ikinci evliliklerin yapıldığı görülmekteydi. Evlilikler resmi sözleşmelerle güvence altına alınırdı. Ayrıca kadının da boşanma hakkı vardı. Bununla birlikte boşanma durumunda mallar eşit miktarda paylaştırılırdı (Harman, 2001, s. 83). Asurlular dışında Anadolu Uygarlıklarında kadının yönetiminde de etkin olduğu söylenebilir. Hititlerde kadının bürokrasi dışında ilmi ve kültürel mecralarda da etkin olduğu görülmektedir. Hitit kanunlarına göre kralla beraber kraliçe de eşit oranda yönetimde söz sahibi bir konumdadır. Asurlularda olduğu gibi Hititlerde de kadınlar erkekle pek çok alanda eşit haklara sahiptir (Çelebi, 2007, s. 55). Eski Yunan Medeniyetinde kadınlar sosyal yaşam içerisinde sınırlı bir biçimde yer aldılar. Siyasî haklardan yoksun olan kadınlar aynı zamanda hukuken de güvence altına alınmamış ve yok sayılmışlardır. Dolayısıyla Eski Yunan'da erkek hegemonyasına dayalı bir sistem mevcuttur. Bu bağlamda erkekler bir sebep göstermeksizin eşlerini boşayabiliyordu. Bununla birlikte hanımının değerli eşyalarını ve çeyizini geri alabilmekteydi (Harman, 2001, s. 83). Sümerler ve Babililer gibi Mezopotamya Uygarlıklarında da durum pek farklı değildi. Kadın ikinci planda kalan sosyal hayatta pasif bir konumdaydı. Evliliklerde başlık parası karşılığında baba kızı üzerindeki egemenlik haklarını damada devrediyordu. Kadınların boşanma hakları yoktu (Karaaslan, 2016, s. 161).

Roma'nın ilk dönemlerinde tarım ve hayvancılığın geçim kaynağı olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla kadının bu yaşam biçimine göre konumlandırıldığını söyleyebiliriz. Aile üyeleri aynı evde oturur ve toprağı işlemek suretiyle geçimlerini sağlarlardı. Bu yaşam biçimi Roma'da ataerkil bir yapının ön plana çıkmasına neden olan etmenler arasındaydı. Ailede baba söz sahibiydi ve aile üyeleri onun isteklerine göre hareket ederlerdi. Roma'da kadın evlenene kadar babanın sorumluluğunda bulunuyordu. Evlendikten sonra ise kocasının sorumluluğı altına giriyordu. Kadın evlenince tüm hak ve sorumlulukları kocasının ailesine devrediliyordu (Erişgin, 2013, s. 2 vd.). Roma'da evliliğin gerçekleşmesi bazı şartlara bağlıydı. Tarafların öncelikle ruh sağlıklarının yerinde olması gerekiyordu. Yakın akraba olmamaları diğer bir şarttı. Evlenecek kızlar 12 yaşından küçük, erkekler ise 14 yaşından küçük olmamalıydı. Statü olarak aynı olmaları gerekirdi. Özgür bir kişi köle ile evlenemezdi. Bununla birlikte evlilikte tarafların rızalarının olması gerekiyordu. Evlenecek kızın annesinin ya da babasının rızasının alınması şarttı (Göneç, 2010, s. 89 vd.; Akdemir, 2018, s. 46). Roma hukukuna göre bir kadın evlendiği zaman hak ehliyetini de kaybediyordu. Dolayısıyla evlilik sonucu varsa tüm mal varlığı, kocasına geçiyordu. Evli kaldığı süre içerisinde de mal edinemiyordu. Ancak kadın, boşanması durumunda mal varlığını konusunda hak talep edebiliyordu (Emiroğlu, 2001, s. 176; Akdemir, 2018, s. 46).

Orta Çağ Avrupa'sında Kadın

Orta Çağ Avrupa'sında kadına bakış tezatlıklar içermektedir. Dini olarak Hz. İsa'nın annesi konumunda bulunan Hz. Meryem'den dolayı kadın kutsallaştırılmıştı. Ancak Hz. Havva'dan dolayı ilk günahı kadının işlediği ve işlettiği düşüncesi ile Orta Çağ insanları kadınları günahkâr varlıklar olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla kadının sosyal hayattaki konumu dini bir bağlama oturtuldu. Kadın mütemadiyen kontrol altında tutulan bir muameleye maruz kaldı. Kadınların böylesine bir sınırlandırma içerisinde tutulmasının başka sebepleri de vardı. Kadınların gizli güçlere sahip olduklarına ve istedikleri taktirde kötülük yapabileceklerine inanılı-

yordu (Genç, 2011, s. 241 vd.). Bu bağlamda “cadı avı çağı” 1350 ile 1780 yılları arasında yaşanmıştır (Ülgen, 2018, s. 13). Orta Çağ Avrupa’sında kadın için bekâret, çok dikkat edilmesi gereken bir durumdu. Bunun sağlanabilmesi ve korunabilmesinin yegâne yolu kendisini dine adamaktan geçmekteydi. Bekâreti koruma durumu kadınları sosyal hayattan uzaklaştırmaktaydı. Kadının dans etmesi, ev dışında gülmesi, sokağa çıkması, açık kıyafetler giymesi yasaklanmıştı. Kadınların süslenmesine hoş bakılmadığından bu konuda kanun düzenlenmiştir. XIII. yüzyıldan itibaren masrafları kısıtlayan kanunlar dahilinde kadının giyimine ve süslenmesine bir sınırlama getirilmiştir (Klapisch, 2005, s. 17). Orta Çağ Avrupası’nda evliliklere bakıldığında kızların genel olarak 12 yaşında nişanlandıkları ve 15 yaşında evlendikleri görülür (Wemple, 2005, s. 172). Bu erken bir yaş gibi gözükebilir ancak Orta Çağ’da genel anlamda evlilik yaşı bu şekildedir. Bu durumun ortaya çıkmasına etki eden faktörler arasında gösterebileceğimiz durum, az önce belirttiğimiz kadının bekâreti meselesidir.

İş ve gündelik yaşamamda kentlerde yaşayan kadınlar ev işleriyle meşgul olurken ev dışında da üretim ve satış bölümlerinde çalışmaktaydı. Kentteki kadınların meslek guruplarına bakıldığında daha çok berberlik, dokumacılık, seyyar satıcılık, değirmencilik gibi işlerle uğraştıkları görülmektedir. Bunun dışında genç kızlar soylu ailelerin yanında hizmetçilik yapmaktaydı. Soylu olanlar ise kocalarına birtakım işlerde yardımcı olurdu. Soylu kadınlar görece daha sosyal bir hayat sürerlerdi (Genç, 2010, s. 246 vd.). Orta Çağ Avrupa’sında kırsal alanda yaşayan kadınlar aile yükümlülükleri harici besledikleri hayvanların bakımı, sepet yapımı, ekme-biçme, tarla işleri, yün işleri, kış için erzak stoğu yapmak gibi işlerle uğraşmaktaydı. Bunun yanı sıra ürettikleri ürünleri pazarlarda satmak da kadının göreviydi (Mitchell, 2007, s. 131). Bu işler kent kadınlarının yaptıkları işlere nazaran daha ağır ve yorucu olmaktaydı (Fossier, 2004, s. 19). Bu dönem ceza müeyyidelerine bakıldığında kadınlar için lehte ve aleyhte kanun hükümlerinin olduğu görülmektedir. Ancak ekseriyetle kadının lehine dönüştürmeye kolaylık sağlayan yasalardan söz etmek mümkündür (Genç, 2010, s. 255).

Bizans İmparatorluğu’nda Evlilik ve Aile

Bizans İmparatorluğu’nun kuruluş dönemlerine bakıldığında, Pagan kültürü ve Roma hukukunun sosyal hayata etkisini görmek mümkündür. Dinin etkisiyle kadının sosyal hayattaki yeri bir nevi buna göre şekillenmiştir. Ancak gelişen süreç içerisinde Bizans İmparatorluğu’nun diğer milletler ve dinlerle olan etkileşimi sosyal yaşamın bu etmenlere göre de şekillenmesine neden olmuştur (Akdemir, 2018, s. 66). Ancak bu etmenlerle gelen değişimin çok keskin olduğu söylenemez, Bizans İmparatorluğu varlığını sürdürdüğü dönem boyunca, sosyal yaşamın genel mahiyette, aynı devam ettiğini görüyoruz. Bu şüphesiz Hıristiyanlık dininin getirdiği öğretilerin ve bu öğretilerin toplumsal yaşama etkisinin bir sonucudur. Bizans İmparatorluğu’nda nüfusun büyük bir bölümünü köylü sınıfı oluşturmaktadır. Bazı şehir merkezleri hariç olmak üzere hemen hemen bütün dönemlerde köy nüfusunun kent nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Kır yaşamındaki en büyük geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım ürünlerinin ekimi, biçimi, kısacası işçiliği ve hayvan bakımı gibi çalışmalarda kadınların da erkekler kadar bu işlerde aktif yer aldığı görülmektedir (Ertuğrul, tarih yok, s. 20; Akdemir, 2018, s. 66). Kadın her ne kadar gündelik yaşamda etkin bir şekilde var olsa da sosyal ve kültürel manada ikinci planda kalmıştır. Dolayısıyla Bizans’ta kadın sosyal ve kültürel alanlarda sınırlandırılmıştır. Askerlik ve yönetim gibi görevleri erkekler yürüttüğü için kadınların kendilerine alan buldukları

yer dini hayatın içerisinde olmuştur. Manastır ve kilise hayatına kadınlar teşvik edilmiştir. Kadınlar buralarda güven içerisinde rahat yaşam koşullarında hayatlarına devam etmişlerdir (Öztürk, 2016, s. 22).

Bizans'ta ataerkil yapı nedeniyle erkeğin egemenliği söz konusuydu. Kadın aile içerisinde önemli bir konumdaydı fakat sosyal hayatta ikinci planda yer alıyordu. Kadının sosyal yaşam içerisinde dikkat etmesi gereken durumlar vardı. Bunların başında sokağa çıktığında kılık-kıyafetine dikkat etmesi geliyordu (Akdemir, 2018, s. 68). Bizans kılık kıyafete önem veren bir toplumdur. Kişinin giydiklerinden sosyal statü farklılıkları anlaşılabilirdi. Örneğin soylu elbiseleri erguvan ve ipekten özel işçilikle yapılmış özenli kıyafetlerden oluşmaktaydı. Ekonomik durumu iyi olmayanlar ise basit kumaşlardan oluşan kıyafetler giymekteydi. Kadınların giydikleri elbiseler ile erkek elbiseleri arasında pek de farklılıklar yoktu. Genel itibari ile birbirlerine benzeyen desenlerin kullanıldığı kıyafetler kullanılmaktaydı. Kadınların kullandığı elbiselere bakıldığında ipek dokumalı kıyafet üzerine tunik giyildiği görülmektedir. Tunik üzerine bele takılan kemer ile kıyafet tamamlanırdı. Bizans İmparatorluğu'nda da geçmiş toplumlarda olduğu gibi aksesuar önemli bir yer tutmaktaydı. Gündelik yaşamda kadınlar çeşitli takılar ve mücevherler takarlardı. Kadınlar ayrıca ayakkabı olarak da ekseriyetle topuklu ayakkabıları tercih ederlerdi. Bununla birlikte dini ve özel günler için farklı kıyafetler kullanılmaktaydılar. Ayrıca Bizans kadınları makyaj yapmaya özen gösterir, bakımlarını aksatmazlar ve temizliklerine dikkat ederlerdi (Rice, 2008, s. 623; Öztürk, 2016, s. 52).

Toplumun en temel yapı taşlarından olan aile Bizans İmparatorluğu'nda da önemli bir yere sahipti. Bizans'ta aile ve evlilikleri aslında iki temel başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan ilki imparatorluğu yöneten hanedanlar arasında yapılan evlilikler yani hanedan mensuplarının evlilikleri ve aile yapıları, diğeri ise halktan kişilerin yaptığı evliliklerdir. Bizans İmparatorluğu'nda hanedan üyelerinin evlilikleri ve ailenin devamı oldukça önemlidir. Bunun başlıca sebebi şüphesiz hanedanların yönetsel anlamda devamlılıklarını sağlama gayesidir. Bir hanedanın varlığını sürdürmesi, siyasî gücünü toplum ve siyasî erkler üzerinde kurabilmesinin temel anahtarını evlilikler oluşturmaktadır. İmparatorlukta aynı hanedana mensup kişilerin evlilikleri olduğu gibi bir hanedan mensubu başka bir hanedan mensubu ile de evlilik bağı kurabilmekteydi. Hanedanlar arasındaki evliliklerin temelinde akrabalık bağı kurmak suretiyle ittifakları güçlendirmek yatmaktadır. Gerçekten de evlilik yoluyla yapılan ittifaklar, siyasî ittifaklara göre daha kalıcı bir mahiyet taşımaktaydı. Bu anlamdaki evliliklerdeki uygulamalara bakıldığında, hanedanların karşılıklı olarak birbirlerine kız alıp-verme mantığı yaygındı (Öztürk, 2016, s. 46). Bununla birlikte bir hanedan üyesi farklı devletleri yöneten hanedan üyeleri ile de evlilik kurabilmekteydi. Kurulan bu evlilikler genel itibari ile devletlerin ortak çıkarları bağlamında yapılmaktaydı. Bizans'ta bunun örnekleri oldukça fazladır (Cheynet, 2016, s. 85; Akdemir, 2018, s. 58). Buna bir örnek vermek gerekirse III. Leon dönemin şartlarında 732 yılında Hazar Kağanı Binhar'ın kızı Çiçek'i oğlu V. Konstantinos'a istedi. Yapılan evlilik neticesinde dünyaya gelen Hazarlı Leon 775'te tahta çıktı (Kurat, 1992, s. 32; Artamanow, 2004).

Halk arasında tertip edilen düğünler ve evlilikler daha sade ve sıradan bir mahiyet taşımaktaydı. Fakat söz konusu bir hanedan mensubunun düğünü ise durum değişmekte, yapılan düğün ve eğlenceler şaşıaali olmaktadır. Bu kutlamalar günlerce devam edebilmekteydi (Ertuğrul, tarih yok, s. 20). Bizans'ta evliliklere bakıldığında küçük yaşlarda evliliklerin gerçekleştirildiği görülür. Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi bu yaş sınırı kızlarda 12 erkeklerde 14'tür.

Hıristiyanlığın kabulü ile bu yaş sınırı kilise kanunlarına geçmiştir. Erkeklerin eşlerini seçme gibi bir imkânı varken kadınlarda böyle bir seçim özgürlüğü yoktur. Bizans'ın kuruluşundan sonra uzunca bir süre sonrasına kadar aşk evliliklerinden pek de söz edilemez. Bu durum XI ve XII. yüzyıllara kadar devam etmiştir. Ancak bu yüzyıllardan sonra aşk evliliklerinin arttığı söylenebilir. Kadınların özgür bir şekilde eş seçiminde bulunması yine bu yüzyıllardan sonra artmıştır (Hill, 2003, s. 127 vd.).

Bizans'ta kadının değerini belirleyen en önemli unsurların başında bakire olması geliyordu. Bu bağlamda bakireliğini koruyan kadın, temiz, kirlenmemiş ve kutsal sayılmaktaydı. Kadınlar bakirelik hususunda kendilerini korumak için çileci bir yaşamı benimsiyor ve toplumdan soyut bir yaşam sürdürerek, erkeklerden uzak duruyorlardı. Bizans'ta bir kadın babasının istediği bir kişi ile evlenmek istemiyorsa bundan kurtulmak için manastır hayatını tercih ediyordu (Connor, 2011, s. 38 vd.). Bizans'ta çok önemli bir yer tutan bakirelik durumunun XI. yüzyıla gelindiğinde önemini bir miktar kaybettiği görülür. Bunun sebebi bu dönemde doğurganlığın daha ön plana çıkmasıdır. Hz. Meryem'in Tanrı'nın annesi sıfatını taşıması kadınların öncelikli vasfının çocuk doğurmak olduğu düşüncesini öne çıkardı. Kadın, ne kadar erkek çocuğu varsa o derece toplum tarafından takdir edilirdi (Özdemir, 2018, s. 33).

Bizans İmparatorluğu evlilik kurumuna önem vermektedir. Evlilik kurumu saygı duyulması gereken ve geçerli bir mazeret olmadığı sürece de asla bozulmaması gereken bir müesseseydi. Hatta nişan atmak bile oldukça güçlüydü. Zira bu durumlara kilise sert tepki gösterirdi. Çünkü kilise insan neslinin devamını ve fuhuştan kaçınmanın evlilikle sağlanabileceğini düşünüyordu. Evlilik sayısında da kilisenin bir sınırlama içerisinde olduğu gözükmekteydi. Bir kişi ilk eşinin ölümü veya geçerli bir mazereti olduğu takdirde ikinci kez evlilik yapabilmekteydi. İkinci evlilikten sonrası ise günah kabul edilmekteydi. İkinci evlilikten sonra yapılan evlilikler için hayvanlarla cinsel ilişkiye girmek kadar aşağılayıcı sayılıyordu (Berktaş, 2016, s. 102).

Bizans'ta evlilik merasimleri için nişanlanan çiftin aileleri, yakın akrabalarını ve tanıdıklarını bir davetiyeye düğüne çağırırdı. Düğün günü gelinin yüzü bugün Anadolu'da da olduğu gibi bir örtü ile kapatılırdı. Düğüne gelen konuklar ise genellikle beyaz renkli kıyafetler giyerdi. Damadın gelinin yüzünü açmasından sonra birlikte kiliseye giderlerdi. Bu esnada yol boyunca gelin ve damadın üzerine güller, çiçekler atılırdı. Düğün eğlencesinin son bulmasının ardından, damat ile gelin odalarına çekilirlerdi ve damat, geline genellikle, yüz görümlüğü olarak bir kemer takardı. Damadın bu takıyı takması mecburiydi. Bunun dışında üzerinde uyum manasına gelen "harmonie" yazılı yüzük takarlardı. Ayrıca bu yüzüklerin üzerinde Hz. İsa'nın düğün şahitliğini simgeleyen bir tasvir bulunurdu. Ertesi sabah konuklar gelin ve damadı müzikler eşliğinde uyandırılırdı (Rice, 1998, s. 195; Akdemir, 2018, s. 59).

Bizans İmparatorluğu'nda evliliklerin geneli akraba olmayan, farklı kültürden kişilerle yapılan evlilikler şeklindeydi. İmparatorluğun da özendirmediği bu evlilik türü sayesinde toplumsal bütünleşme sağlanıyor, farklı kültürler birbirlerini tanıyordu. Ancak buradaki temel gaye güçlü müttefiklikler sağlamaktı. Bazı akraba evlilikleri de görülmekteydi. Bizans İmparatorluğu zaman zaman bu tür evliliklerin önüne geçmek amacıyla bazı kısıtlamalar getirdi. Örneğin Komnenos hanedanlığı akraba evliliklerini yasakladı (Hill, 2003, s. 128 vd.; Akdemir, 2018, s. 59).

Drahoma

Drahoma gelin, damat ve ailelerini kapsayan anlaşılması gereken bir husustur ve Bizans'ta drahoma evliliklerde oldukça önemli bir yer tutar. Günümüzde çeyiz olarak adlandırılrsa da aslında Bizans İmparatorluğu'nda, bizim bugün çeyize yüklediğimiz anlamın çok ötesindedir. Drahomanın önemini açıklamak gerekirse; Bizans İmparatorluğu'nda kadın ikinci planda yer almaktaydı. Dolayısıyla ataerkil bir yapı mevcuttu, bu yapıda erkeğin egemenliği esastı. Bununla birlikte kadınların bir işte çalışma oranı oldukça düşüktü. Yani kadınların ekonomik özgürlükleri ve gelirleri yoktu. Bu nedenle kadınlar kocalarına muhtaç bir pozisyondaydı. Kadının çocukların yetiştirilmesi ve bakımı gibi kendisine şart koşulmuş görevleri bulunuyordu. Kadınlar, hayatta ikinci planda kalsalar da çocukları çekip çevirmek kadının göreviydi. Tüm bunları sağlamak için kadının kocasının müdahil olmadığı bir paraya ihtiyacı vardı. Bu para kadına evlenirken ailesi tarafından verilirdi. Kadın bu sayede olası bir ayrılık ya da başka bir durumda kendisinin ve çocuklarının yaşamını sürdürürdü. Eğer kadının bu paraya ihtiyacı yoksa yine de çocukları için bu parayı almakla yükümlüydü. Erkek kadının drahomasına dokunamazdı. Ancak kâğıt üzerinde bu şekilde belirlenmiş olsa da erkekler sıklıkla drahomayı kullanıyordu. Erkek, kadının drahomasını yalnızca harcadığı miktarı geri ödemek şartıyla alabiliyordu. Drahomanın bir diğer önemi ise yapılan evliliklerde belirleyici bir unsur olmasıydı. Bir baba, kızını saygın bir kimseyle evlendirmek istiyorsa, kızı için iyi bir miktar drahoma hazırlamalıydı. Hanedanlar ya da devletler arası yapılan evliliklerde drahoma miktarları oldukça yüklü oluyordu. Ayrıca drahoma sadece para değil aynı zamanda değerli eşya ve toprak verilmesi şeklinde de gerçekleşebiliyordu. Örneğin XII. yüzyılda Manuel'in yeğeni Theodora, III. Boudouin ile evlilik yaparken çeyizinde, yüz bin altın sikkede ayrıca düğün masrafları için artı on bin altın, bunun dışında toplam değeri kırk bine ulaşan mücevher, kumaş, halı ve ipek gibi değerli eşyalar bulunuyordu. Ayrıca damadın ona Akka kentini himaye ettiği de görülmektedir (Laiou, 1992, s. 237; Özdemir, 2018, s. 36).

Bizans İmparatorluğu'nda Aldatma ve Boşanma

Hıristiyanlık dini, dönemin koşullarında Bizans İmparatorluğu'nda boşanmaları zorlaştırmak ve evliliklerin devamlılığını sağlama hususunda etkiliydi. Bizans İmparatoru Büyük Konstantin zamanında çıkarılan bir kanunla, bir kadın kocası içki içiyor veya kumar oynuyor diye onu boşayamazdı. Kadın, kocasının büyücü, katil veya yağmacı olduğunu ispatı halinde kocasını boşayabilirdi. Kanuna göre bir erkek de karısının anne babasının evi haricinde üç gün süre ile dışarda kalırsa boşayabilirdi. II. Iustin döneminde 566 yılında boşanma hususunda devlet geleneklerinin sürdürüldüğü görülmektedir (Morrisson, 2014, s. 251; Özdemir, 2018, s. 37). Kilisenin evlilik ve boşanma hususlarında bu kadar etkili olmaya çalışması aslında nüfuzunu artırma gayesini göstermektedir. Aristokrat düğün merasimlerinde dini tören uygulama hususunda ısrarcı olması aslında bu durumun bir ispatı niteliğindedir. Zira bu sayede kendisinin bir otorite olduğunu göstermek istemiştir. Kilise zamanla kadınların lehine olacak bazı yenilikler de getirmiştir. Karşılıklı rıza, kadının daha fazla söz sahibi olabilmesi bunun örnekleridir. Ancak bunun hayat içerisinde ne derece uygulandığı muammadır (Le Goff vd. 2015, s. 50). Bizans İmparatorluğu'nda zina hem devlet tarafından hem kilise tarafından suç sayılmaktaydı ve bu suçu işleyenlere, kadın veya erkek fark etmeksizin ceza uygulanıyordu. Ancak uygulamada yine bazı sıkıntılar vardı. Bu suçu işleyenlerin statüsü veya cinsiyetine göre uygulamada bazı esneklikler olabiliyordu. Her ne kadar kilise zina yapanları lanetlese de bunu yapan erkek

olduğunda durum değişebiliyordu. Zina suçu bağışlanabilir bir suçtu. Özellikle erkekler için yapılan değerlendirmede bir erkeğin kadına karşı boş bulunup doğal arzu hissetmesi kabul edilebilir bir durumdu. Bu suç tanımı, suçu işleyen erkeğin suç işlemesindeki mesuliyetini anlamsız kılıyordu. Bu durum kadın için geçerli değildi. Kadın ayrıca bu sebeple kocasından boşanma talebinde bulunamazdı. Yani bu durum evliliğin devamı hususunda bir sorun teşkil etmiyordu. Ayrıca günah çıkarma metinleri ve ahlak kitaplarına göre de tövbe sayesinde bu günahtan kurtulmak mümkündü. VIII. ve IX. yüzyıl arasında bu cezanın hafifletilmiş olması o dönem zinanın arttığının da bir göstergesiydi (Laiou, 2011, s. 128; Özdemir, 2018, s. 38). Bu durumlara bakıldığında erkeğin zina yapmasının normalleştirildiği ve aldatma hususunda kadının yine haksızlıklara uğradığı sonucu çıkarılabilir.

Bizans Dünyasında Kadının Sosyal ve Siyasî Hayattaki Rolü

Bizans İmparatorluğu'nun her döneminde kadından beklenen yegâne şey, ailesi ile birlikte olması ve çocuk doğurmasıydı. Kadın evi temizler, yemek yapar, çocuk büyütür ve evi çekiş çevirirdi. Kadının yüklendiği bu sorumluluklar çerçevesinde sokağa çıkması gerekiyordu. Kadın bu doğrultuda dışarıya çıkar alışveriş yapar, akraba ziyaretlerinde bulunurdu. Maddi durumu iyi kadınların evlerinde kendilerine yardımcı olması için hizmetçi kadınlar ve köleler bulunurdu. Bizans toplumundaki kadınların ihtiyacı olan kumaşlar, yine kadınların kendi evlerinde dokumacılık yapmak suretiyle üretiliyordu. Orta Çağ dünyasında dokumacılık kadınların yegâne uğraşları arasındaydı. Ancak kadınlar ihtiyacı kadar kumaş üretirdi. Fazla üretmesine, bunu ticarete dökmesine müsaade edilmezdi. Buradaki sebep de Bizans erkeklerinin evlerine yetemiyor imajı vermek istememelerindendi. Bunların dışında bazı kadınlar, pazarlarda ürün satarlardı. Bazı kadınların ebe ve hemşire olarak çalıştıkları da görülürdü (Darga, 2015, s. 333; Özdemir, 2018, s. 39).

Çocukların eğitimi konusunda kadın karar alabilmekteydi. Yasalar kadına bu hususta hak tanımıştır. Sıradan ailelerin kız çocukları küçük yaşlardan itibaren annelerinden ev yönetimini öğreniyorlardı. Bununla birlikte İncil'i okuyabilecek ve yazabilecek seviyede eğitim almaktaydı. Fakat alınan bu eğitim genel olarak on yaşlarında sona ermekte ve kız çocukları eğitim konusunda geri planda tutulmaktaydı. Hıristiyanlığa göre onların görevi çocuk doğurma, iffetli bir eş ve iyi bir anne olmaktı. Ancak Bizans'ta üst tabakaya mensupsanız durum değişmekteydi. Bu kesimin kız çocukları ailelerinin uygun görmesi durumunda daha ileri bir düzeyde eğitim alabilmekteydi. Örneğin II. Theodisius'un eşi Eudokia'nın babası Atina'da felsefe okulunda profesör olarak çalışmaktaydı. Babasının bu statüsü kızının da iyi derecede Yunanca'ya hâkim olmasına olanak tanımıştı (Berktaş, 2016, s. 102; Mitchell, 2017, s. 159).

Bizans İmparatorluğu'nda özellikle XI. yüzyıl ve sonrasında kadınların belki de en önemli rolü annelik oldu. Özellikle hanedana mensup kadınlar için annelik, oldukça önemli bir yer teşkil ediyordu. İmparatorluğun yönetimi ve hanedan soyunun devam ettirilmesi için çocuk doğurmak ve yetiştirmek önemliydi. Bu bağlamda hanedan kadınları doğurdıkları erkek çocuk sayesinde kendilerine güç edinebiliyorlardı. Eşlerinin ölmesi durumunda hanedan kadınlarına erkek çocukların vesayeti verilmekteydi. Böylece kadın olarak almadıkları pek çok sorumluluğu alabiliyorlardı. Çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi, malların muhafazası annenin görevleri arasındaydı (Hill, 2003, s. 81 vd.). Zaman zaman Bizans İmparatorluğu'nda hanedan mensubu anneler evlatlarını etki altına alarak yönetimde söz sahibi oldular. I. Aleksios Komnenos buna güzel bir örnektir. I. Aleksios karısı yerine annesi Anna Dalassene'nin etkisi

altında kalarak annesine *augusta* unvanı vermiş ve onu imparatoriçe ilan etmiştir (Gregory, 2016, s. 299). *Augusta* unvanı almış kadınlara verilecek güzel örneklerden biri de İmparatoriçe Theodora'dır. Onun yaşamını iki ayrı dönem olarak değerlendirebiliriz. Theodora'nın imparatoriçelik öncesi dönemi hakkında verdiği bilgilerde Prokopius, (2001, s. 69) Theodora'nın büyüdüğü zaman çekiciliğinin de etkisi ile annesi tarafından sahnelere çıkarıldığından ve sonrasında fahişe olduğundan bahseder. Theodora'nın Iustinianus ile nasıl tanıştığı hususu belirsizdir. Ancak kesin olan şey geleceğin imparatorunu etkilediğidir. Zira Theodora için yasal düzenleme yapılmıştır. Roma yasalarında consül mertebesinde bulunan birinin, bir fahişe ile evlenmesi yasaktır. Ancak Iustinianus, İmparator olan amcası Iustinus'u ikna etmiş ve gerekli yasal düzenleme sayesinde Theodora ile evlenmiştir. Evlilikle beraber Theodora eski hayatını tamamen terk ederek, imparatoriçe olmanın gereklerini yerine getirmiştir ve Bizans İmparatorluğu'nun *augusta'sı* olmuştur (Psellos, 2020, s. 185).

Bizans İmparatorluğu'nda eş olarak kadının ifade ettiği anlam önemliydi. İmparatorluğu yöneten hanedanların yaptıkları eş tercihlerinde son derece dikkatli olmaları gerekirdi. Çünkü bir imparator adayının eşi aynı zamanda potansiyel bir imparatoriçe adayı oluyordu. Bu eş tercihlerini belirleyen bazı unsurlar vardı. Bunlar eş adayının ailesi, kişiliği, güzelliği ve dindarlığıydı. Bizans'ta ideal bir eşten beklenen kendisini ailesine adanması, yardımsever olması, alçak gönüllü olmasıydı. Bir imparatorun eşi, savaş zamanında eşiyle birlikte savaşa katılırsa bu oldukça takdir edilirdi. İmparator eşlerinin kocasına bağlı olması, onu sevmesi ve hiçbir surette aldatmaması gerekirdi. Eğer aldatırsa sürgün edilir ya da ağır cezalara çarptırılırdı (Hill, 2003, s. 81 vd.). İmparator eşleri meşru çerçevede davrandığı sürece adaletin işleyişine müdahale edebilirdi. Örneğin bir suçluya merhamet göstererek onu ölüm cezasından kurtarabilirdi. Bu yönleriyle de adalet hususlarında taleplerle gelenler karşısında bir otorite ve güç sahibi görünürlerdi. (Hill, 2003, s. 90 vd.).

Bizans İmparatorluğu Hukukunda Kadının Yeri

Bizans İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde Roma hukukunun etkisinde kaldığı ve bu bağlamda kadın haklarının belirlenmesinde bu hukukun etkili olduğundan bahsetmiştik. I. Justinian zamanında gerçekleştirilen hukuk reformu kadınlara yeni hakları da beraberinde getirmiştir. Bizans'ta kadına tanınan hakların görece Orta Çağ Avrupa yahut Hristiyan devletlere göre daha fazla olduğu söylenebilir. Ancak bu durum Bizans'ta kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olduğu anlamına gelmez. Hukuki açıdan kadın geri planda kalmıştır. Hıristiyanlığın yayılması Bizans'ta aile ve kadının kocasına karşı görevleri bağlamında dini ve örfi bir mahiyet almıştır. Kadın kocasının egemenliği altına girmiştir (Gaudemet, 1972, s. 205 vd.). Ataerkil bir toplum olan Bizans'ta miras hukuku bağlamında bir eşitlik söz konusudur. Mirasta kadın ve erkek eşit pay almaktadır (Akdemir, 2018, s. 64).

VIII. yüzyıla gelindiğinde Bizans'ta medeni hukuk bağlamında önemli bir gelişme yaşandı. İmparator I. Leo kendisi ve oğlu adına bir hukuk derlemesi yayımladı. Bu derleme aile, miras, evlilik, boşanma gibi hükümler içeriyordu. Bizans İmparatorluğu'nun ilk medeni hukuku kabul edilen bu derlemeye *Ekloga* denilmekteydi (Ozansoy, 1990, s. 184; Akdemir, 2018, s. 64). Bu derlemenin içeriğinde boşanma, nişan, çeyiz, yeniden evlenme, zina gibi çeşitli konuların üzerinde durulmuştur. Evlilik dışı ilişkilerin, cariyeliğin yasaklanması, kişinin üçüncü evliliği

yapmasının önüne geçilmesi, boşanmanın zorlaştırılması gibi konular da bu derlemede yer almaktadır. Erkeğin malvarlığının tespiti, erkeğin borçlanması durumunda drahomanın dokunulmazlığı bu derlemeyle güvence altına alınmıştır. Maddi durumu kötü olan ve yazılı anlaşma yoluyla evlenemeyenler için yazısız anlaşma yoluyla evlenmelerin önü açılmıştır. Bu tür evliliklerde erkek karısına bakmak ve evi geçindirmekle yükümlüdür. Kadın ise evin sahibesi olmaktadır. Yazılı anlaşmalarla yapılan evliliklere esas konu çeyiz mevzusudur. Kadın kocasından aldığı çeyizi bu anlaşmayla beyan eder. Anlaşmalar üç maddeden oluşur. Buna göre; Evlilik öncesi hediyeler, çeyiz ve çocuksuzluk sebebi ile boşanma durumu. Yazılı anlaşma ile yapılan evliliklerde kutlamalar yapılır törenler daha gösterişlidir. Yazısız anlaşma ile yapılan evlilikler ise daha sade kilisede akrabalar arasında yapılan merasimler şeklindedir. Ekloga'da kölelerin evlilik konuları net bir şekilde belirlenmiştir. Bir köle özgür biri ile evlenirse özgürlüğünü kazanabilmektedir. Bu derleme ile kölelerin özgürler ile evlenmelerinin önü açılmıştır (Ozansoy, 1990, s. 194 vd.).

Sonuç

Kadınların durumları, toplum içerisindeki görevleri ve kadınlara Bizanslıların yüklediği anlam zamana göre değişmiştir. Bu değişim ve bakış açısını kadının statüsü de belirlemiştir. Ancak genel çerçevede Bizans İmparatorluğu'nda kadınlara yüklenen anlam onların iyi bir eş, iyi bir anne olmaları üzerinedir. Kadınların sosyal hayatta ikinci planda yer aldığı söylenebilir. Her ne kadar kadın, üzerine düşen vazifeler bağlamında dışarıya da çıkmak zorunda olsa, bu onların toplumdaki soyutlandığı gerçeğini değiştirmez. Bizans İmparatorluğu'nda kadınların eğitim ve iş anlamında geniş haklara sahip olduğu söylenemez. İş hayatında çalışan kadınlara rastlansa da bu oran oldukça düşüktür. Hanedan kadınlarında durum biraz farklıdır. Statü gereği hanedan kadınlarının eğitim alma şansı daha yüksektir. Bunun yanında imparatoriçe olan bazı kadınların, eşleri üzerindeki etkileri onları nüfuzlu ve otorite sahibi yapmıştır. Kırdaki kadınların kentlerdeki kadınlara nazaran daha ağır işlerde çalıştığını ve onların görece kentlerdeki kadınlara nazaran daha fazla ezildiği söylenebilir. Toprağın işlenmesi, hasat edilmesi aynı zamanda çocukların yetiştirilmesi, ev işleri gibi sorumluluklar buralarda yaşayan kadınları zorlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nda kadınlara eş seçme hakkı verilmemesi Bizans'ın ataerkil bir yapıda olduğunu gösterir. Aldatma, boşanma hususlarında kadınların yine ikinci plana atılarak eşit haklara sahip olmadığı görülür. Ancak miras hukuku bağlamında kadın ve erkeğin eşit olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak kadın, Bizans'ta ikinci planda kalan, erkek hegemonyası altında ezilen, eş seçme hakkı olmayan, istediği biri ile evlenmek istemiyorsa manastır hayatını ve çileci bir yaşamı tercih etmek zorunda kalan, Hıristiyanlık dininin ve örfi uygulamaların altında ezilen bir yaşam sürmek zorundadır. Sadece hanedan mensubu kadınlar, görece daha fazla yaşam içerisinde varlık gösterdiği bir sistemde yaşamak zorunda kalmıştır. Anaerkil toplumların aksine Bizans'ta kadın sadece doğurganlığı ölçüsünde değer verilen zaman zaman kutsiyet yüklenen bir varlık olmuştur.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Ü. (2018). *Bizans İmparatorluğunda Sosyal Hayat İçerisinde Kadının Konumu*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- ARTAMONOV, M. İ. (2004). *Hazar Tarihi Türkler, Yahudiler, Ruslar*. (çev. A. Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- BERKOWITZ, E. (2013). *Seks ve Ceza -Arzuyu Yargılamanın Dörtbin Yıllık Tarihi*. (çev. Orhun Düz). İstanbul: Kolektif Kitap.
- BERKTAY, F. (2016). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- CHEYNET, J.-C. (2016). *Bizans Tarihi*. (çev. İsmail Yerguz) (2. Baskı). Ankara: Dost Kitabevi.
- CONNOR, C. L. (2011). *Bizans'ın Kadınları*. (çev. Barış Cezar). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇAM BAĞDATLI, Fatma. (2015). Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar Amazonlar'ın Gerçekliği Üzerine Yeni Gözlemler. *Höyük*. 8: 71-94.
- ÇELEBİ, B. (2007). *Anadolu'da ve Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÇELEBİ, B. (2015). *Eskiçağ'da Kadın*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- DARGA, A. M. (2015). *Anadolu'da Kadın*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ERİŞGİN, Ö. S. (2013). "Roma Toplumunda Kadının Konumu". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4/2: 1-31.
- ERTUĞRUL, Ö. (T.Y). Bizans'da Sosyal Yaşam. *Taha Toros Arşivi*, 20-24.
- FOSSIER, R. (2004). "The Rural Economy and Demographic Growth". *The New Cambridge Medieval History* iv. Part I, Cambridge University Press.
- GAUDEMET, J. (1972). "Roma İmparatorluğunda Kadının Hukuki Durumu". (çev. Bülent Tahiroğlu). İstanbul: *Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*. VI/9: 205-230.
- GENÇ, Ö. (2011). "Ortaçağ Avrupasında Kadın". *Ortaçağ'da Kadın*. (ed. Altan Çetin). Ankara: Lotus Yayınları: 241-296.
- GÖNENÇ, F. İ. (2010). *Roma Hukukunda Kadın*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- GREGORY, T. E. (2016). *Bizans Tarihi*. (çev. Esra Ermert). (3. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GULIEV, V. I. (2003). "Amazons in the Scythia: New Finds at the Middle Don, Southern Russia", in *World Archaeology*, The Social Commemoration of Warfare Vol. 35/1: 112-125.
- HAKTANIR, H. (2010). *Bir Avuç Mısır*. Lefkoşa: Rüstem Kitabevi.
- HARMAN, Ö. F. (2001). "Kadın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (cilt. 24, ss.82-86). Diyanet Vakfı Yayınları.
- HILL, B. (2003). *Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204): İktidar, Himaye Ve İdeoloji*. (çev. Elif Gökteke Tut). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- KARAASLAN, D. (2016). "Antik Yunan'da Kadın Olmak". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1/2: 159-174.
- KILIÇ, Y., DUYMUŞ, H. (2009) "Eski Mezopotamya'da Din Kadınları (Rahibeler)" *Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 1/13: 159-178.

- KLAPISCH, Z. C. (2005). "Kadınları Dahil Etmek". (çev. Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KURAT, A. N. (1992). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Murat Kitabevi.
- KURTH, A. (2009). *Eskiçağlarda Yakınoğu Cilt I-II (MÖ.3000-330)*. (çev. Dilek ŞENDİL). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KÜÇÜKBEZCİ, H. G. (2011). "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkları Arasındaki İlişkiler". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 26: 25-56.
- LAIYOU, A. E. (1992). *Gender, Society and Economic Life in Byzantium*. Vermont: Variorum.
- LAIYOU, A. E. (2011). *Women, Family and Society In Byzantium*. Farnham: Variorum.
- LE GOFF, Jacques. vd. (2015). *Aşkın En Güzel Tarihi*. (çev. Saadet Özen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MİTCHELL, L. (2007). *Family Life in The Middle Ages USA*: Greenwood Press.
- MITCHELL, S. (2017). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*. (çev. Turhan Kaçar). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- OZANSOY, E. (1990). "Bizans'da Isaurion'ların Ekloga'sına Göre Medeni Hukuk". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Anadolu Araştırmaları Dergisi*. 12: 183-202. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- ÖZDEMİR, H. Ö. (2018). *11 ve 15. Yüzyıllar Arasında Bizans İmparatorluğu'nda Evlilik ve Siyaset*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZTÜRK, N. (2016). *Bizans'ın Asil Kadınları*. İstanbul: E Yayınları.
- PROKOPIUS. (2001). *Bizans'ın Gizli Tarihi*. (çev. Orhan Duru). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PSELLOS, M. (2020). *Mikhail Psellos'un Khronographias'ı*. (çev. Işın Demirkent). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- RICE, D. T. (2008). *Byzantines*. (çev. Abulhalik Bakır Ve Pınar Ülgen). Ortaçağ Tarih Ve Medeniyetine Dair Çeviriler II. Ankara: Bizim Ofset.
- RICE, T. T. (1998). *Bizans'ta Günlük Yaşam*. (çev. Bilgi Altınok). İstanbul: Göçebe Yayınları.
- ÜLGEN, P. (2018). *Kadınlar ve Cadılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- WEMPLE, S. F. (2005) "5. Yüzyıldan 10.Yüzyıla Kadınlar". (çev. Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

When we examine the founding periods of the Byzantine Empire, we can observe the influence of Pagan culture and Roman law on social life. The position of women in social life was shaped to some extent by the influence of religion. However, the interaction of the Byzantine Empire with other nations and religions over time led to the shaping of social life according

to these factors. Nevertheless, it cannot be said that the change brought by these factors was very sharp. Throughout the existence of the Byzantine Empire, we see that social life continued in the same general manner. Undoubtedly, this is a result of the teachings brought by the Christian religion and their impact on social life. The peasant class constitutes a large part of the population in the Byzantine Empire. Except for some urban centers, it can be observed that the rural population was generally larger than the urban population in almost all periods.

The main source of livelihood in rural life is agriculture and animal husbandry. It is seen that women actively participate in tasks such as cultivation, harvesting, and animal care, as much as men. Although women are actively present in daily life, they have been marginalized in social and cultural aspects. Therefore, women in Byzantium were restricted in social and cultural domains. Since tasks such as military service and governance were carried out by men, women found their place in religious life. Women were encouraged to join monastery and church life, where they could live in a secure and comfortable environment. The family, which is one of the fundamental structures of society, also had an important place in the Byzantine Empire. In Byzantium, we can actually categorize marriage and family into two main headings: marriages between ruling dynasties within the empire, and marriages and family structures made by the common people. In the Byzantine Empire, the marriages of dynasty members and the continuity of the family were of great importance. The main reason for this is undoubtedly to ensure the continuity of dynasties in terms of governance. The key to a dynasty's continued existence and the establishment of its political power over society and political authorities mainly lay in marriages. In the empire, a member of the same dynasty could marry another member of the dynasty. The main principle in inter-dynastic marriages was to establish a kinship tie and thereby strengthen alliances. Indeed, alliances made through marriage had a more lasting nature compared to political alliances.

When looking at the practices in these marriages, it was common for dynasties to give and receive brides from each other. Additionally, a member of a dynasty could marry a member of another dynasty ruling different states. These marriages were generally made in the context of the common interests of the states. There are numerous examples of this in Byzantium. The most important factors determining the value of a woman in Byzantium was her virginity. In this context, a woman who preserved her virginity was considered pure, undefiled, and sacred. Women adopted an ascetic life and lived in seclusion, away from men, in order to protect their virginity. If a woman did not want to marry a person chosen by her father, she would choose the monastic life to avoid it. Adultery was considered a crime both by the state and the church in Byzantium, and both men and women who committed this crime were punished. However, there were some difficulties in practice. There could be some flexibility in the implementation based on the status or gender of the offenders. Although the church condemned those who committed adultery, the situation could change when the offender was a man. Adultery was a forgivable offense.

Especially in the evaluation made for men, it was considered acceptable for a man to have a natural desire towards a woman when he found her available. This definition of the crime made the responsibility of the male perpetrator meaningless. This did not apply to women. Furthermore, according to the confessional texts and moral books, it was possible to be

absolved of this sin through repentance. The fact that the severity of this punishment was reduced between the 8th and 9th centuries is an indicator of the increase in adultery during that period. The status of women, their roles within society, and the meanings attributed to them by the Byzantines changed over time, and this also determined the status of women. However, in a general sense, it can be said that women in the Byzantine Empire were expected to be good wives and good mothers. It can be said that women were marginalized in social life.